

RECENZIO

KÖÖ ARTÚR

A magyar nyelvű sajtó szerepe a Regátban és Szlavóniában a 19–20. század fordulóján
Makkai Béla: *Határon túli magyar sajtó – Trianon előtt. Bukaresti és eszéki magyar lapok az identitásörzés és kisebbségi érdekvédelem szolgálatában (1860–1918)*, Budapest, Médiatudományi Intézet, 2016. 209 pp.

Makkai Béla történész több évtizede kutatja a kelet-európai nemzetiségi kérdés, s a dualizmus kori magyar nemzetpolitika és kivándorlás problematikáját. A Károli Gáspár Református Egyetem Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszékének docense jóvoltából ismét egy hiánypótló munka látott napvilágot, amelyben a szerző a 19. század végi és 20. század eleji romániai és szlavóniai magyar sajtó világába kalauzolja el az olvasót.

E munka megírásakor a szerző már csak azért sem vállalkozott hétköznapi feladatra, mert – amint a könyv bevezetőjéből kiderül – a téma kutatásában nagyon kevés szakirodalom és forrás állt rendelkezésére. A hazai közgyűjtemények és a Román Akadémiai Könyvtár anyagai egyaránt hiányosak, bizonyos lapszámok – olykor egy egész évfolyam – az enyészeté lett. E nehézségek ellenére, türelmes feltáró munkával a történész mondhatni „hétköznapi” emberek izgalmas életútján keresztül, a kétségtelenül provinciális hetilapok módszeres elemzésével ad betekintést a korszak romániai, horvátországi, s bizonyos vetületében a hazai nemzetiségi problematikájába.

Bukaresti Magyar Közlöny, Bukaresti Híradó, Bukaresti Közlöny, Romániai Értesítő, Romániai Magyar Néplap, Bukaresti Magyar Újság, Romániai Hírlap, Romániai Magyar Újság, Szlavóniai Magyar Újság, Bukaresti Magyar Hírlap – lapcímek, amelyek sejtetnek bizonyos tartalmakat, de valójában nem tudunk róluk semmit. Amiként ismeretlen számunkra a Regát (a Kárpátokon túli román Ókirályság), s a hazánkat környező régiók diaszpórában lévő magyarságának harca személyi jogaiért, s a nemzeti közösség megmaradásáért. A szomszédos területek magyar lakossága ugyanis – az 1848/49-es forradalom és szabadságharc bukása után a politikai menekültek kiáramlása miatt – a 19. század közepén igencsak megszaporodott. A kötet eddig ismeretlen forrásaiból válik világossá, hogy mennyi értékes szakembert veszített el ekkor a magyar társadalom. Az elvándorlóknak be kellett tagolódniuk a befogadó társadalomba. A beilleszkedést, az új otthonra találást segítették volna elő a diaszpóra számára szerkesztett sajtótermékek, azonban az első romániai magyar lap recepciója távolról sem volt kedvező. 1848/49 tragikus emléke önmagában is elegendő okot szolgáltatott az ellenséges megnyilatkozásokra. Az óromániai

politikai vezetés és társadalom tisztában volt azzal, hogy erdélyi román testvéreik annak ellenére, hogy közreműködtek a magyar szabadságharc leverésében, „azt kapták jutalmul, amit a magyarok büntetésül”. Ennek ellenére, s a terhes emlékeket feledtető évek múlásával mégsem csökkent a magyarság elutasítottsága. A regáti románság xenofób indulatait a zsidósággal, görögökkel, magyarokkal vagy németekkel szemben az sem csillapította, hogy az 1860-ban létrehozott Bukaresti Magyar Közlöny – s majdan a nyomdokaiba lépő, s hasonlóképpen lojális magyar lapok – minden tőlük telhetőt megtettek azért, hogy ezt a zsigeri ellenszenvet enyhítsék, s békéltetésük eredményes legyen. A román politikai elit bizalmát igen nehéz volt elnyerni, ugyanis – mint ahogy Mihail Kogălniceanu moldvai belügyminiszter megfogalmazta – a Regátban élő nemzetiségektől az önkéntes beolvadást várták el. Érdekességként említjük meg, hogy a román zszurnaliszták körében nagy arányban voltak jelen a magyarul jól beszélő erdélyi származásúak – vagyis el tudták olvasni a regáti magyar sajtótermékeket, így ismerték azok tartalmát –, mégis az volt az általános vélemény, hogy a lap nem egyéb, mint „politikai cselszövény”, amely félre akarja vezetni a románságot.

Ezeknek az újságoknak a sorsát részletezi a szerző, a lapszerkesztők szívós munkálkodásának számbavételével, ami döntően arra irányult, hogy a magyar közösség fennmaradását is szolgáló orgánumoknak minél több olvasót, s finánciális okokból elegendő támogatót szerezzenek.

A kötet érzékletesen szemlélteti nemzettestvéreink erőfeszítéseit, s azt, hogy e küzdelem sikerének a mindenkori előfeltétele az összefogás. A regáti magyar diaszpóra attitűdjét jellemzi, hogy a maroknyi magyar közösség nem csak támogatást és védelmet várt az anyaországtól, de a kivándoroltak áldozatkészen karolták fel a Magyar Tudományos Akadémia, vagy a csődbe jutott operatársulat ügyét is. A Hunnia Magyar Társulat (a kivándorolt magyarok első jelentősebb önszerveződése) – többségében kétkezi iparosokból álló – tagsága mindkét célra rendszeresen adakozott. Ápolták hagyományait és felelősségteljes kapcsolatban álltak az óhazával. Ezek után nem meglepő, ha az első külföldi magyar sajtóorgánumnak egy óhazából való arisztokrata támogatója is akadt Károlyi Gyula gróf személyében. Annál sajnálatosabb, hogy az önkényuralom időszakában kormányzati támogatásra egy ilyen vállalkozás nem számíthatott! Az óromániai és szlavóniai szórvány támogatása csak az 1901-ben, illetve 1904-ben elindított titkos kormányakciók révén válhatott az állami szintű nemzetvédelmi program részévé. E harminc esztendő alatt Bukarest nem emancipálta a zsidóságot, ezzel szemben – amint a szerző is rámutat a Bukaresti Híradó cikkein keresztül – sikeresen elérte a frissen bekebelezett Észak-Dobrudzsa idegen ajkú lakosságának tömeges exodusát, illetve rohamos elrománosodását. Így a századfordulóra Budapestnek egy hatékony beolvasztási gyakorlattal bíró, fokozottan idegenellenes román politikával szemben kellett megtalálnia a nemzetgondozás megfelelő stratégiáját, módszereit és eszközeit.

Sajnálatos módon az előfizetések gyarapodást nem csak az osztrák sajtó által is tüzelt román értelmiség próbálta megakadályozni, de jelentős károkat okozott a magyar közösségen belüli széthúzás, torzsalkodás is. Fokozottan érvényes ez a 1880-as évek közepére, amikor egyazon időben két újság is (a Bukaresti Magyar Közlöny és a Bukaresti Közlöny) próbálta olvasótáborát növelni, s a magyarság ügyét képviselni. A széthúzás másik oka a kitelepült és kint élő magyarság tagjai közötti felekezeti különbözőség, amely sok vitát támasztott az anyanyelvű iskolák létrehozásában és fenntartásában. Sajnálatosan kevés példát találunk arra, hogy a kitelepült személyek hitbeli meggyőződésükön fölülemelkedve, az egyazon nemzethez tartozás jegyében cselekedtek volna. A szembenállás különösen kínossá vált a miatt is, hogy a román sajtó megszelloztette az ilyen konfliktusokat. A pártatlan kívülállónak csakis az lehetett a véleménye, hogy mindez nem más, mint „kicsinyes és sajnálatos testvérharc”.

Noha a szerzőnek nem volt elsődleges szándéka, hogy a korszak magyarországi és regáti nemzetiségi oktatási helyzetét bemutassa – netán összehasonlítsa –, a könyv olvasásakor mégis bő ízelítőt kaphatunk a nemzeti önazonosság formálásában leghatékonyabb eszköznek tartott iskolák ügyeiről is. A tárgyalt korszakban mindkét ország kultuskormányzata feladatául tűzte ki az analfabetizmus viszszaerősítését, de míg a Magyar Királyság esetében ennek érdekében a nemzetiségi iskolák létrejöttét is támogatták, addig a Román Királyságban – olvashatjuk a Bukaresti Híradó közleményében is – a nemzetiségek mint „jövevények” iskolák létrehozásához és fenntartásához állami segílyre nem számíhattak. Csak érdekességképpen jegyezzük meg, hogy míg a Román Királyság esetében a nemzetiségi iskolák – bármennyire is hűségesek voltak az államhoz – álmodni sem mertek az állami segílyről, addig a 20. század elején az erdélyi románság között a felháborodást az váltotta ki, hogy a nemzetiségi tanítóktól az állami segíly és fizetés kiegészítésért cserébe a magyar nyelv megfelelő szintű oktatását várták el. Az adott állam nyelvének oktatása és elsajátítása ezzel szemben a regáti magyarság számára a világ legtermészetesebb dolgának számított. Olyannyira, hogy nemcsak elfogadta, hanem lapjában hangoztatta is annak jogosságát: „Mert Romániában az állam nyelve a román, és minden államnak kétségbevonhatatlan joga van megkívánni, hogy az állam nyelve, mint kötelezett tantárgy minden iskolában taníttassék.” Annak bemutatására, hogy a román kormányzat kettős mércét alkalmazott a nemzetiségi oktatás terén, a szerző rengeteg példával szolgál. Ezekből világos képet kapunk arról, hogy Bukarest igényt formált a magyar állampolgárságú erdélyi románság támogatására, másrészt viszont durván beavatkozott az idegen állampolgárok által fenntartott iskolák oktatási tartalmainak meghatározásába.

A kötet egyetlen hiányosságának tartjuk, hogy a bőséges irodalomjegyzékből hiányoznak a témára vonatkozó román szakirodalmi tételek. A konklúzióban így elmarad a román álláspont vizsgálata, ami egy hitelesebb és elmélyültebb összkép megrajzolását tette volna lehetővé.

Mindezzel együtt elmondhatjuk, hogy Makkai Béla *Határon túli magyar sajtó – Trianon előtt* című könyve hiánypótló munka, amely nemcsak a szakmabeliek, de a kérdés iránt érdeklődő szélesebb közönség számára is tanulságos olvasmányul szolgál. Megalapozott választ ad arra a kérdésre, hogy milyen szerep jutott a magyar nyelvű sajtónak a 19–20. század fordulóján Szlavóniában és a Román Királyságban a magyar kormányzati szándékok, a kivándorolt közösség várakozásai és a gazdaállam monolit nemzetállamot építő politikai törekvései közepette.